

INTERREAD: LEZEN IN INTERCULTUREEL PERSPECTIEF DIDACTISCHE MOGELIJKHEDEN VAN PRENTENBOEKEN MET EEN INTERCULTUREEL THEMA

Anita Wuestenberg

Inleiding

In het raam van een Europees Comenius project gefinancierd door de Europese Unie werken Vlaamse, Engelse en Portugese leerkrachten van drie multiculturele scholen aan de samenstelling van een handleiding voor leerkrachten bij een aantal geselecteerde prentenboeken. In dit handboek maken leerkrachten kennis met een aantal interactieve en coöperatieve werkvormen om in de klas met de boeken te werken. De uiteindelijke bedoeling van deze handleiding is een vormingsprogramma uit te werken over 'intercultureel leesonderwijs' voor basisscholen in Engeland, Portugal en Vlaanderen. De ondersteunende organisaties in de drie landen zullen zorgen voor de verspreiding. Het project kreeg de naam *Interraed*.

1 Intercultureel leesonderwijs

Intercultureel leesonderwijs vormt een onderdeel van intercultureel onderwijs. Intercultureel onderwijs stelt zich tot doel kinderen tot interculturele competentie te brengen. Kinderen leren diversiteit waarderen en ontdekken niet alleen doorheen de verschillen maar tegelijk ook via gemeenschappelijke interesses, gevoelens en verlangens.

Via verhalen en prentenboeken kan je ook jonge kinderen laten ervaren dat dezelfde werkelijkheid kan bekeken worden vanuit verschillende perspectieven.

Leerkrachten zullen doorheen dit project kunnen kennismaken met een selectie van kinderboeken uit de drie participerende landen.

Van september 2000 tot eind augustus 2001 loopt het derde en laatste projectjaar. Er wordt nu gewerkt aan de definitieve versie van het handboek en aan de afwerking van een bijhorende video met concrete voorbeelden van lessen in de drie scholen.

Tijdens het eerste projectjaar werden informatie en ervaringen over intercultureel onderwijs, intercultureel leesmateriaal en werkvormen tussen de projectpartners uitgewisseld en geselecteerd. De geselecteerde prentenboeken werden vertaald in de drie talen en er werd gestart met het uitschrijven van lessen bij de prentenboeken. In de loop van het tweede projectjaar werden bij de prentenboeken lessen uitgewerkt en uitgeprobeerd. Tevens werden lessen op video opgenomen in de drie basisscholen.

Na grondige evaluatie worden materialen en werkvormen tijdens het derde werkjaar verder aangepast en aangevuld.

In oktober 2000 kwamen de drie partners samen in Lissabon om tot een definitief akkoord te komen inzake de uitgewerkte lessen en de gezamenlijke video. Omdat de cur-

ricula van het basisonderwijs in de drie participerende landen sterk verschillen, werd beslist dat elk land een eigen handleiding zou samenstellen op basis van de door de drie partners uitgewerkte lessen. Hierbij wordt telkens met prentenboeken gewerkt uit de drie landen. Drie boeken werden in de drie landen uitgewerkt: 'Afrika achter het hek' van Bart Moeyaert en Anna Höglund (Vlaanderen), 'Os Ovos Misteriosos' van Louisa Ducla Soares en Manuela Bacelar (Portugal) en 'Handa's surprise' van Eileen Browne (Engeland). De video blijft een gezamenlijke uitgave met beelden uit de drie scholen. Elk land zoekt ook een eigen uitgever voor het materiaal.

2 De participerende scholen

De Bonner Primary School is gelegen in Londen en telt overwegend leerlingen waarvan de ouders afkomstig zijn uit Bangladesh. Het Engels is voor vele van deze kinderen een tweede taal die ze op school moeten leren.

De Portugese school 'Escola 4' is gelegen in Mem Martins, niet ver van Sintra. De school heeft een gemengde schoolbevolking: Portugese kinderen, maar ook kinderen waarvan de ouders uit voormalige Portugese kolonies in Afrika afkomstig zijn.

De Belgische school is gelegen in Sint Jans - Molenbeek, een deelgemeente van Brussel. Deze school is een type 8 school voor normaalbegaafde kinderen met leermoeilijkheden, waaronder vaak hardnekkige taalproblemen. Meer dan de helft van deze leerlingen komen uit anderstalige gezinnen (Frans, Marokkaans, Turks, Italiaans, Portugees, ...).

In de buurt waar ze wonen is de voertaal met vriendjes op straat vaak het Frans, zodat het Nederlands hun tweede of derde taal wordt.

De drie scholen hebben dus de grote etnische diversiteit van de schoolbevolking gemeenschappelijk. In Londen en Brussel kampen de kinderen ook nog met een taalprobleem omdat het Engels en het Nederlands de voertalen op school zijn, maar niet de talen die ze in het gezin spreken.

De keuze voor prentenboeken met een intercultureel thema:

wij gingen ervan uit dat prentenboeken kansen bieden tot intercultureel onderwijs. In de interculturele competentie kan men twee componenten onderscheiden:

- de sociale gedragscomponent;
- de kennisinhoudelijke component.

Met interculturele kinderboeken kan men aan beide componenten werken.

Via goedgekozen coöperatieve werkvormen kan men kinderen leren omgaan met diversiteit in de klas. De sociale interacties, het samen werken en leren, het communiceren en onderhandelen, zijn vaardigheden die ruim aan bod kunnen komen. De leerkracht kan immers gebruik maken van de verschillen tussen individuele leerlingen. Hij kan uitgaan van de sociale en culturele realiteiten van kinderen. Kennis en ervaringen waarover de kinderen beschikken worden gebruikt. Er wordt zoveel mogelijk ingespeeld op individuele kwaliteiten van kinderen door een beroep te doen op verschillende vaardigheden en vormen van intelligentie, met bijzondere aandacht voor kinderen met een lage status in de klasgroep. Er worden situaties gecreëerd om in heterogene groepen te communiceren en samen te werken. Centraal staat dus het geloof in het kunnen van alle kinderen, ongeacht het socio - culturele milieu waaruit ze komen. Culturele, taalkundige en sociale verscheidenheid op school en in de samenleving wordt als een positief gegeven beschouwd.

Via de verhalen én de gekozen werkvormen worden de kinderen zich bewust van code-wisseling en perspectiefneming (empathie) en kunnen ze daarin groeien. Ze leren zich verplaatsen in de gedachten, gevoelens, waarnemingen van de ander, ook als die tegenstrijdig zijn met het eigen perspectief. Deze emotionele bereidheid tot in-leven en mee-leven met mensen uit andere culturen speelt bij het lezen en beluisteren van verhalen een belangrijke rol. Het gaat niet altijd om pure identificatie met de personages, maar ook om meegaan met een verhaal en personages met een andere culturele achtergrond.

Zonder de bereidheid tot meevoelen werkt kennisoverdracht niet echt door.

Al zijn kinderen van de basisschool nog vrij jong, toch kan ook reeds gewerkt worden aan kennisinhouden, zij het op een bescheiden niveau.

Via verhalen kunnen thema's vanuit verschillende invalshoeken bekeken worden. Geleidelijk aan zullen de kinderen zich bewust worden van de dynamische werking van cultuur op denken en gedrag. Via verhalen ontdekken ze culturele waarden, normen bij zichzelf en bij anderen. Ook de dynamiek van wederzijdse beeldvorming: vooroordelen, stereotypering, generalisatie, ethnocentrisme, racisme kunnen aan bod komen.

Tenslotte kan bij de keuze van de verhalen een mondiaal perspectief ingenomen worden: niet alleen verhalen uit het eigen taal-en cultuurgebied worden aangeboden, maar ook sprookjes, fantasieverhalen uit andere culturen. De indirecte, meer symbolische benadering van de thematiek in bijvoorbeeld sprookjes of dierenverhalen is voor allochtone kinderen minder bedreigend dan een directe benadering. Zij willen niet altijd expliciet over hun thematiek lezen.

3 De keuze voor coöperatieve werkvormen

De Amerikaanse sociologe Elizabeth Cohen legde aan de Stanford University in Californië de theoretische basis voor het project 'cooperative learning', of CL. Met CL werkte ze een vorm van coöperatief leren uit waarbij de methodiek een raderwerk is waar alles met elkaar te maken heeft en elk onderdeel onmisbaar wordt in functie van het doel. CL geeft volgens Cohen een antwoord op de nadelen van groepswerk. Zij gaat ervan uit dat elk kind tot leren gebracht kan worden. In haar aanpak creëert de leerkracht een leersituatie waarbinnen de leerlingen in groep op een zelfstandige wijze de taak uitvoeren en de leerstof veroveren. Deze leerstof kan zowel kennis als vaardigheden omvatten.

Cohen verstaat onder coöperatief groepswerk: "Leerlingen die samenwerken in groepen, klein genoeg zodat iedereen kan participeren aan de taak, die duidelijk omlind is." Hierbij is het dus erg belangrijk dat de leerkracht ervoor zorgt dat alle leerlingen een leerervaring hebben. Men moet dan ook situaties creëren waarin kinderen de mogelijkheid hebben tot participatie. De leerlingen in groepjes zetten is volgens Cohen niet voldoende. De graad van samenwerken hangt immers ook af van de status van de leerlingen. Als statuskenmerken ongecontroleerd kunnen blijven doorwerken in de klas, zal de interactie van de kinderen de aanwezige vooroordelen versterken. Dan is samenwerken contraproductief.

Binnen CL wordt daarom voortdurend aandacht geschonken aan kinderen met een lage status. Cohen noemt deze kinderen 'low-status-kids'. De samenstelling van de groepen, de organisatie van de activiteiten, de opdracht van de leerkracht, de inhoudelijke invulling van de taken, de training van de sociale vaardigheden, alles is erop gericht om de status van de leerling binnen de groep te verhogen.

Het motto van CL is: 'Iedereen kan iets, niemand kan alles'.

In Vlaanderen kreeg coöperatief leren de naam CLIM (Coöperatief leren in multiculturele groepen). CLIM bevindt zich nog steeds in een experimentele fase. Een ontwikkelingsgroep, samengesteld uit deelnemers uit de VLOR (Vlaamse Onderwijsraad) en de beide Steunpunten (ICO – Universiteit Gent en NT2 – Universiteit Leuven), maakt materiaal aan voor de tweede en derde graad lager onderwijs en de eerste graad secundair onderwijs. Een honderdtal leerkrachten volgden reeds een opleiding in het werken met het materiaal en testen het uit in hun klas. De feedback die zij geven aan de ontwikkelaars zorgt voor de nodige bijsturing van die materialen. Recent startte binnen de VLOR ook een werkgroep die de materialen aanpast voor het Buitengewoon (Speciaal) Basis – en Secundair onderwijs.

In de Vlaamse lessen die voor het Interread project worden uitgewerkt zijn de basisprincipes van CLIM nadrukkelijk geïntegreerd. Hierbij werd aandacht besteed aan het positief aanwenden van de diversiteit in de groep. De groepen krijgen heel concrete taken.

In de school waar het materiaal uitgewerkt werd hebben de kinderen een zwakke taalvaardigheid (veel allochtonen / anderstaligen). Toch probeerden we door de keuze van de werkvormen het leren zo zelfstandig mogelijk te laten verlopen. De leerkracht kreeg vooral de taak om te organiseren, te observeren en feedback te geven. Hierbij moest er steeds over gewaakt worden dat kinderen met een lage status in de groep door de opdracht die ze kregen hun status konden verhogen. Zo verwierven deze kinderen een positief zelfbeeld doordat hun mogelijkheden erkend werden door de leerkracht én door de medeleerlingen. Ook bij het samenstellen van de gezamenlijke video werd voor de keuze van de lesfragmenten vooral gekeken naar de wijze waarop de kinderen met elkaar communiceren en samenwerken.

4 Criteria voor de selectie van de prentenboeken

Bij de keuze van de prentenboeken lieten de drie partners zich leiden door de volgende vragen:

1. is het boek qua taalgebruik en inhoud aangepast aan de leeftijd van de doelgroep?
2. is het literair en esthetisch waardevol?
3. worden verschillen (etnische verschillen, verschillen jongen –meisje, handicaps, religieuze en sociale verschillen...) op een positieve wijze benaderd?
4. biedt het verhaal mogelijkheden tot in -leven en mee -leven met de personages?
5. laat het fantasie toe en biedt het mogelijkheden tot verschillende invullingen, perspectieven?
6. nodigt het uit tot kritisch denken?
7. kan men met het verhaal een beroep doen op verschillende vaardigheden: denken, samenwerken, muzische vaardigheden, bouwen...
8. is het multiculturele aspect zichtbaar in de illustraties en in de tekst?
9. kan men de taalontwikkeling van de kinderen stimuleren via dit verhaal?
10. weerspiegelen de gekozen prentenboeken een breed gamma van genres: dierenverhalen, realistische verhalen, sprookjes en legenden?

5 De opbouw van de lessen

Bij de didactische verwerking van de prentenboeken wordt steeds hetzelfde stramien gevolgd:

1. Informatie over het boek: auteur, illustrator
2. Korte inhoud
3. Waarde van het boek:
 - de interculturele context
 - andere redenen om het boek te kiezen
4. De uitgewerkte lessen
 - Didactische mogelijkheden
 - Concrete lessuggesties:
 - een web
 - de leerdomeinen
 - voorziene tijd
 - bronnen, materialen
 - lesdoelen (in Vlaanderen: de eindtermen die aan bod komen) en de interculturele doelen
 - startactiviteiten
 - uitdiepende activiteiten
 - mogelijkheden tot differentiatie
 - evaluatie

6 Voorbeeld

Als illustratie volgen nu enkele fragmenten uit de Vlaamse les uitgewerkt bij '*Afrika achter het hek*' van Bart Moeyaert en Anna Höglund.

Korte inhoud

'Afrika achter het hek' is een ontroerend en anarchistisch verhaal over een wit jongetje en zijn fascinatie voor buurvrouw Désirée uit Kameroen.

Desirée, haar Franse man en hun gezin zijn duidelijk 'anders'. Het mysterieuze van Désirée, haar taal en afkomst oefenen een onweerstaanbare aantrekkingskracht uit op de jongen, die verklaringen probeert te vinden voor haar afwijkend gedrag. Désirée breekt namelijk op een goede dag het schuurtje in de tuin af en graaft een kuil waarin ze leem stort. Haar ontregelende daad brengt een golf van ontzetting te weeg in de keurige buurt, waar alle huizen en tuintjes volgens hetzelfde eentonige patroon geordend zijn. Alleen het jongetje en zijn ouders steunen Désirée door hulp aan te bieden en kopjes thee te brengen als het regent. De kleine voyeur die op een veilige afstand vanachter het raam en het tuinhek nauwlettend de bewegingen van buurvrouw Désirée volgt, begint langzaam te begrijpen dat zij een hut bouwt. Mooi is de beschrijving van de toenadering tussen de twee eenzame dromers. Het jongetje fantaseert over het onbekende Afrika met de wilde beesten waar Désirée vandaan komt. Désirée, die niet voor niets in haar naam het verlangen met zich mee draagt, probeert haar heimwee naar Kameroen te verdrijven. Het afstandelijk contact verandert ten slotte in een veelbelovende vriendschap bezegeld met een kopje thee in de hut. De grens tussen twee verschillende individuen en werelden, gesym-

boliseerd in het tuinhek, is dan geslecht. Désirée is veranderd van een onbegrijpelijke vreemde 'vrouw die iets sprak', tot iemand waarmee je heel goed (in het Nederlands) kunt praten. (Odile Jansen 1995)

Waarde van het boek

- Interculturele context

Dit verhaal leent zich uitstekend tot bespreking in de leeskring. Vragen naar het waarom van het 'vreemde gedrag' van Désirée zullen bij de kinderen heel wat reacties losmaken. Ook het misprijzen van de burens en de reactie van het jongetje dat probeert te begrijpen wat haar bezielt, zullen deze kinderen al goed kunnen duiden.

Vanuit deze bespreking kunnen kinderen begrijpen wat 'diversiteit' betekent.

Ook *perspectiefnemen of rolname (empathie)*: zich leren verplaatsen in de gedachten, gevoelens, waarnemingen en verwachtingen van de ander, ook als die tegenstrijdig zijn met het eigen perspectief, komt hier ruimschoots aan bod.

Tenslotte kan ook ingegaan worden op *de werking van cultuur op het denken en gedrag van zichzelf en de anderen: onderscheid in-group / out-group, categorisering* e.d.

Ook het inzicht in *de dynamiek van wederzijdse beeldvorming: vooroordelen, stereotypering, generalisatie, ethnocentrisme, racisme* kan via dit verhaal bij de kinderen ontwikkeld worden.

- Andere redenen om dit boek te kiezen

Niet alleen de tekst, maar ook de illustraties zijn erg bijzonder in dit boek. Anna Höglund is erin geslaagd de kern van Bart Moeyaerts verhaal visueel tot leven te brengen. Zoals Marita De Sterck ooit heeft opgemerkt sluit het kleurgebruik mooi aan bij de diepere inhoudelijke lagen van het boek, met name de confrontatie met andere culturen die veel kansen biedt om kleur te brengen in uniformiteit. De tekst noch de platen worden nergens prekerig of te expliciet. Voor anderstalige kinderen of kinderen met taalachterstanden vormen de tekeningen van Anna Höglund in haar quasi-kinderlijke stijl, een goede ondersteuning bij de tekst.

Het boek biedt tal van mogelijkheden om te reflecteren over taal als cultureel gegeven.

- Didactische mogelijkheden

Het boek '*Afrika achter het hek*' biedt vele mogelijkheden tot *coöperatieve werkvormen*. Doordat het verhaal zo 'filmisch' beschreven wordt, kunnen kinderen zich de gebeurtenissen in het boek heel goed voorstellen. De stap naar creatieve verwerkingen zoals dramatiseren en tekenen, schilderen en schrijven, is daardoor klein. Daardoor biedt het boek mogelijkheden tot een projectmatige aanpak.

Op deze wijze kan bij de verwerking van het boek ook gebruik gemaakt worden van de diversiteit onder de leerlingen. Er zal immers een beroep gedaan worden op de verschillende vormen van intelligentie waarover kinderen kunnen beschikken: verbaal, muzisch, ruimtelijk, fysiek, persoonlijk, logisch en sociaal. Het resultaat van de groep kan slechts bereikt worden door volop gebruik te maken van de mogelijkheden van elk individu in de groep.

Fundamenteel hierbij is de rol van de leerkracht: hij organiseert niet alleen, hij begeleidt, observeert en geeft feedback.

7 Het web bij 'Afrika achter het hek'

NEDERLANDS

- beluisteren van een verhaal
- spreken over het boek

- schrijven: vervolg bedenken
- taalbeschouwing: reflecteren over taalgebruik

WERELDORIENTATIE

- mens: waarden en normen
- ruimte: dagelijkse leven lezen hier en ginder

Interculturele doelen:

- perspectiefneming , empathie
- ontstaan van stereotiepen en vooroordelen

AFRIKA ACHTER HET HEK

MUZISCHE VORMING:

- tekenen, schilderen bij teksten
- dramatiseren: verhaalfragmenten
- beweging: idem
- media: analyse van prenten

LEREN LEREN:

- informatiebronnen gebruiken
- Sociale vaardigheden:
 - leiding kunnen nemen
 - kunnen samenwerken

8 Verspreiding van de materialen in Vlaanderen

Het ziet ernaar uit dat de gezamenlijke video met beelden van lessen in de drie scholen een mooi werkinstrument zal zijn om leerkrachten tijdens vormingssessies te tonen hoe er met de gekozen prentenboeken kan gewerkt worden. Voor de Vlaamse handleiding en de vertaling van de Portugese en Engelse prentenboeken waarmee gewerkt werd, zijn gesprekken met uitgevers aan de gang. We hopen dan ook eind 2001- begin 2002 een vormingspakket op de markt te brengen, waarin de vertaalde Portugese en Engelse boeken samen met de Nederlandstalige prentenboeken, de uitgewerkte lessen én de video met voorbeeldlessen opgenomen zijn.

Bibliografie

Jansen , Odile (1995), Boekbespreking. In: *Leesgoed* , Jg. 22, nr. 6, 1995 , p 261.

Moeyaert , Bart & Höglund, Anna (1996), *Afrika achter het hek*. Amsterdam: Querido.

Paelman, F. (1998) , 'CLIM: coöperatief leren in multiculturele groepen.' In: *Praktijkgids voor de basisschool*. Zaventem: Kluwer, juni p. 49.